

जाहिरातींचे दर.
सालील पत्त्यावर चोकरां
करावी.
व्यवस्थापक, अर्थ,
'दुर्गाधिवान', पुणे ४.

अर्थ

वर्गणीचे दर.
वार्षिक वर्गणी
रु. ४.
(टपाल हंडिल माफ)
किरकोळ अंकास
एक आणा.

'अर्थ एव प्रधानः' इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

—कौटिल्य अर्थशास्त्र.

संपादक—प्रो. वा. गो. काळे.

वर्ष २

पुणे, बुधवार, तारीख २५ मार्च, १९३६.

अंक १३

धूम्रपानापासून होणारे वाईट परिणाम टाळण्यास
शुद्ध व उंची तंत्राखुच्या विड्या
ओढणेच अगत्याचें आहे.
आपली गरज शंभर टक्यांनीं पुरविण्यास
लायक असलेल्या

लं
ग
र
छाप

वि
ड्या
च

ठाकूर सावदेकर कंपनी पुणे

बिडी नं.१

ANCHOR लंगर

BRAND छाप

BIDI No.1

THAKUR SAVADEKAR & Co. POONA

आमचे दुकानदार कडे घ्या.
ठाकूर सावदेकर कंपनी,
फुलवाला चौक, ३७७ वेताळ पेठ, पुणे.

शास्त्रशुद्ध पायावर काम करणारी, महाराष्ट्राची
प्रमुख प्राविहटं विमा कं.

दि हिंद बेनिफिट सोसायटी लि.

च्या लोकप्रिय
प्रपंच पॉलिसीकरितां प्रचारक पाहिजेत.
माहितीसाठी लिहा.

किताब विल्डिंग, बुधवार, पुणे. सेक्रेटरी.

श्री माणकेश एजन्सी

शहापूर लुगडी, जरीची व टोपपदरी, अंगास रंग न
लागणारी मिळतात.
तसेंच, इरकल, खंवायत वगैरे पेठेचा गॅरंटीड माल
मिळतो.

मंडई रस्ता, शनीचा पार, पुणे.

संजीवन हेअर टॉनिक

दारुणा (Dandruff), केंस गळणे व टकल यांवर
अनुभाविक उपाय. केंसांची वाढ करण्यास उत्कृष्ट साधन.
white oil पासून अलिप्त. बाटली किं. १ रु. पो. व पं.
निराळें. पुण्यांत नू. म. विद्यालय भांडार, येथे मिळेल.

संजीवन मॅन्युफॅक्चरिंग. कं. अमदंवाद.

पुणे येथील सर्वांत जुनी व वेळेवर कामे करणारी
टेलरिंग फर्म

पाटसकर आणि कंपनी

४८ निहाल पेठ, पुणे शहर.

सर्व प्रकारचे देशी व विलायती कापडाचे व
तयार कपड्यांचे व्यापारी

आमचेकडे—शिया, पुरुष व मुलें यांचे सर्व प्रकारचे फॅशनेबल
कपडे ऑर्डरप्रमाणे नेमिलेल्या वेळी तयार करून मिळतात. घरी
येऊन मेझरमेंट घेतले जाईल व कपडे घरपोच मिळतात.

एक हजार रुपयांचें कर्ज पाहिजे

कर्जाची मुदत, व्याजाचा दर, परत फेडीची व्यवस्था,
इत्यादीं बद्दलचा सुलासा समक्ष करावा.

क्ष C/o मॅनेजर, 'अर्थ'
पुणे ४.

S. B. JOSHI & Co.

ENGINEERS & CONTRACTORS

41 A, Bruce Street, | 716 Sadashiv Peth,
Bombay | Poona City

विविध माहिती

बँकांस सुट्टी

मंगळवार, ता. ३१ रोजी रामनवमीनिमित्त बँका बंद रहातील.

सुएझ कालव्यांतून मालाची वहातुक

१९२९ साल सोडले तर सुएझ कालव्यांतून गेल्या वर्षाद्विती वहातुक कधीच झाली नाही. ह्याचे मुख्य कारण म्हणजे इटलीने ऑक्सिनियाकडे युद्धविषयक मालाची केलेली रवानगी, हे होय. ही वहातुक हिशेवांतून सोडली, तर १९३५ साल हे सुएझ कालव्यास अत्यंत वाईट गेले असे म्हणावे लागेल. कालव्यांतून मालाची वहातुक करण्याचे बाबतीत इंग्लंडचा पहिला नंबर असला, तरी निर्यातून जास्त वहातुक एकट्याचीच असण्याचा आजतागायतचा मान त्यास गेल्या वर्षी मिळाला नाही.

सिनेमागृहांत हसण्यासाठी फुकट पास

अमेरिकेतील बॉस्टन ह्या शहरामधील एका सिनेमागृहांत एक हास्यकारक फिल्म दाखविली जात असतांना प्रेक्षकांवर अपेक्षित परिणाम झालेला दिसना. इतक्यांत एका कोपण्यांतून हसण्याचा आवाज आला व थिएटरभर हंशा पिकला. सिनेमागृहाच्या कल्पक व्यवस्थापकास ह्यावरून एक क्लृप्ति सुचली. हास्याची वावटळ उठविणारा मनुष्य तात्काळ शोधून काढण्यांत आला आणि त्यास सिनेमागृहाचा कायमचा फुकट पास देण्यांत आला. तेव्हापासून ते गृह लोकप्रिय झाले.

इंग्लंड आपल्या मालकीचा नवीन सुएझ कालवा बांधणार काय ?

सध्याच्या सुएझ कालव्यास समांतर आणि त्याच्या पूर्वेस एक नवीन कालवा खोदून इटली व इजिप्त ह्यांचेवरील अवलंबन नाहीसे करण्याचा इंग्लंडचा विचार आहे, अशी गप्प उठली आहे. सध्याचा कालवा एका फेंच कंपनीच्या मालकीचा असून ती पॅरिस येथे रजिस्टर झालेली आहे. इजिप्तमध्ये दिवसेंदिवस राष्ट्रीय भावना तीव्रतर होत आहे, लिबिया ह्या इटालियन प्रदेशांतून कालव्यावर बाँब फेकता येतील, कालव्याचे संरक्षण करण्याचे मार्गांत अनेक अडचणी आहेत, इत्यादि कारणे ह्या संबधांत पुढे करण्यांत येत आहेत.

जर्मन लोक, धूम्रपान व दारू

जर्मन लोक सिगार ओढण्याचे टाकून चिलीम ओढू लागले आहेत, हे त्यांच्या आर्थिक परिस्थितीच्या कठिनतेचे निदर्शक आहे. व्यंग चित्रे काढणारे चित्तारी जर्मन माणसाचे हातांत बीर व इंग्रजांचे तोंडांत चिरूट देतात. वास्तविक, जर्मन लोकांपेक्षा इंग्रज लोकच बीर ज्यास्त पितात व धूम्रपानाचे बाबतीत जर्मन ज्यास्त पुढे गेलेले आहेत.

खेळाचे मैदान दुरुस्त करण्यासाठी १३ लक्ष रुपये ऑस्ट्रेलियामधील मेलबर्न येथील क्रिकेटच्या मैदानाची दुरुस्ती करण्यासाठी सुमारे १३ लक्ष रुपये खर्च होतील. ६५ हजार लोकांस बसून सामने पहाण्याची तेथे व्यवस्था होणार आहे.

ग्रेट ब्रिटनमधील रस्त्यांवर मोटारींचे अपघात

गेल्या २५ वर्षांत ग्रेट ब्रिटनमध्ये अपघातांचे प्रमाण फारच वाढले आहे. १९१० साली ३० हजार अपघात झाले; १९३४ साली अपघातांची संख्या २ लक्षांवर गेली ! जॉर्ज वादशांच्या २५ वर्षांच्या कारकीर्दीत २५ लाखांहून ज्यास्त अपघात झाले ! रस्त्यांवरून फिरणाऱ्या वाहनांत ह्याच मुदतीत मोठी वाढ झाली, त्याचाच हा परिणाम होय. वाहनांमध्ये रोज ४५० गाड्यांची भर पडली ! दर चौरस मैलांत आढळणाऱ्या वाहनांच्या संख्येच्या दृष्टीने ग्रेट ब्रिटनचा नंबर सर्वांत वर लागतो. तेथे एक चौरस मैल क्षेत्रफळांत २३ मोटारी आहेत, अमेरिकेत फक्त ७ च आहेत ! रेल्वे व ट्रामगाड्या ह्यांची वहातुक जशी नियंत्रित झाली आहे, तशी मोटारगाड्यांची अजून झालेली नाही.

इंग्लंडमध्ये निर्भेळ दुधाचा खप

ग्रेट ब्रिटनमध्ये निर्भेळ व आरोग्यकारक दुधाचा पुरवठा मुबलक व स्वस्त करण्याबाबत होत असलेल्या प्रयत्नांची माहिती ह्याच अंकांत दुसरीकडे दिली आहे. सिनेमागृहांच्या आवारांतहि दुग्धमंदिरें स्थापन होऊ लागली आहेत. उत्कृष्ट दर्जाच्या दुधाबद्दल प्रशस्तिपत्रे असलेल्या दुग्धालयांची संख्या गेल्या दहा महिन्यांत आठशेवरून सतरा हजारांवर गेली !

गॅससाठी तांब्याच्या नळ्या

शहरांत गॅसचा पुरवठा पोलादी नळ्यांतून करण्यांत येतो. पोलादी नळ्यांऐवजी तांब्याच्या नळ्या उपयोगांत आणल्यास त्या फायदेशीर पडतात असा अनुभव आला आहे. टिकण्याचे दृष्टीने त्या उत्कृष्ट असतात व परिणामा त्या स्वस्त ठरतात.

ग्रेट ब्रिटनमधील मोटारींवर कर व त्याचा विनियोग

गेल्या वर्षी मोटारींवरील करापासून ग्रेट ब्रिटनच्या सरकारास सुमारे ९५ कोटी रुपये उत्पन्न मिळाले. त्यापैकी ३५ कोटींचा विनियोग रस्त्यांसाठी करण्यांत आला व उरलेले ६० कोटी सरकारी स्वजिन्यांत गेले. रस्त्यांप्रतिस्पर्धी सरकार दरसाल एकूण सुमारे ७० कोटी रुपये खर्च करते; म्हणजे गतसाली ३५ कोटींची तरतूद सर्वसामान्य उत्पन्नांतून करण्यांत आली. जगातील कोणत्याहि देशापेक्षा ग्रेट ब्रिटनमध्ये मोटारींवर कर अधिक आहे.

मुंबईमध्ये कंपन्यांवर नवा कर

मुंबई शहरामध्ये काम करणाऱ्या इनकॉर्पोरेटेड कंपन्यांवर कर बसविण्याचे घाटत आहे. कलकत्ता व मद्रास शहरांत अशा तऱ्हेचा कर आहे. कलकत्ता येथील कराची आकारणी भरणा झालेल्या भांडवलावर करण्यांत येते. मुंबई शहरांत हा कर बसविल्यास तेथील कापडाच्या गिरण्यांवर त्याचा आनिष्ट परिणाम होण्याचा संभव आहे अशी तक्रार करण्यांत येऊ लागली आहे.

कपास-कापडाची ग्रेट-ब्रिटनमधून निर्गत

गेल्या साली ग्रेट ब्रिटनने सुमारे ८० कोटी रुपयांचे कपास-कापड व सूत परदेशांत धाडले. निर्गत केलेल्या मालांत १९५ कोटी चौरस वार कापड व १४ कोटी पौंड सूत होते. हिंदुस्थानाने गेल्या वर्षी ४ कोटी वार कापड कमी मागवले, परंतु १३३ लक्ष पौंड सूत ज्यास्त घेतले.

अनुक्रमणिका.

	पृष्ठ		पृष्ठ
१ विविध माहिती ...	१५०	निकिटाच्या रेल्वे प्रवासा-	
२ लांब मुदतीचे व्याजाचे		वर नियंत्रण—मिठावरील	
दर उतरणार काय ?	१५१	कर	
३ शेतीच्या धंद्याचा तुलना-		६ मुंबईमध्ये कॅनरी काढण्याची	
त्मक विचार ...	१५२	योजना ...	१५२
४ बेकारी ...	१५२	७ मालाचा संगटित उठाव	१५५
५ स्फुट विचार ...	१५३	८ अर्थाचें स्वागत ...	१५५
असेंब्लीत फिर्नेस विला-		९ टी सेस कमिटी ...	१५६
ची चर्चा—पासीवरील		१० हिंदुस्थानातील शिक्षणा-	
कराच्या जादा पट्ट्या—		ची प्रगति ...	१५८
फिस्कल कमिशन नेमून		११ शेती व सहकार ...	१५८
चौकशी करा—विन-		१२ निवडक बाजारभाव	१५८

अर्थ

बुधवार, ता. २५ मार्च १९३६

लांब मुदतीचे व्याजाचे दर उतरणार काय ?

अल्प मुदतीच्या कर्जावरील व्याजाचे दर अलीकडे विलक्षण रीतीने खाली गेले आहेत, हे सुप्रसिद्ध आहे. सेव्हत्या पैशाचा पुरवठा इतका विपुल झाला आहे की, त्यास कोणी विचारीनासे होऊन गेले आहे. त्याचेंच लक्षण किंवा परिणाम, इंग्लंड व हिंदुस्थान ह्या देशांतील सरकारांस व स्थानिक संस्थांस अत्यंत अल्प व्याजाच्या दराने कर्जे मिळत आहेत. ट्रेझरी बिलांवर सरकारकडून तुटपुंजे व्याज मिळाल्याकारणाने योग्य दर दिला गेला नाही तर त्या बिलांत आपला पैसा घालावयाचा नाही असा निश्चय मध्यंतरी ब्रिटिश बँकांस करावा लागला होता. सरकारी कर्जरोख्यांचे बाजारभाव चढीचे रहाणे हे व्याजाच्या हलक्या दराचे एक चिन्हच आहे. त्याप्रमाणे हिंदुस्थानांत साडे तीन टक्के व्याजाच्या सरकारी रोख्यांचा भाव ९७ च्या आसपास आज कित्येक महिने टिकलेला आहे. युरोप-मधील युद्धाविषयीच्या भीतिकारक बातम्यांनी त्या भावांत वेळोवेळ चलविचल झाली तरी एकंदरीने कर्जरोखे फारसे घसरले नाहीत. अल्प मुदतीचा व्याजाचा दर व लांब मुदतीचा दर ह्यांचे दरम्यान विशिष्ट संबंध असतो, हे खरे असले तरी ते एकाच प्रमाणांत सारखे चढत किंवा उतरत नाहीत. त्याचप्रमाणे, सेव्हत्या पैसा आणि उद्योग धंद्यांतले भांडवल यांच्यावरील व्याजाचे दर एक नसतात, आणि त्यांमध्ये प्रमाणबद्ध असा चढ-उतार होत नाही. बँकांतल्या ठेवीवरील व सरकारी कर्ज रोख्यांवर सुटणारे व्याज कमी झाले तरी मंडळ्यांच्या भागांच्या किंमती रोख्यांच्या बाजारभावांत इतक्या चढतील किंवा उतरतील असे नाही. तेव्हां सध्याची स्थिति कांहीं काळ चालू राहिली तरी लांब मुदतीच्या व्याजाचे दर खाली येतील असे म्हणतां यावयाचे नाही.

प्रसिद्ध ब्रिटिश अर्थशास्त्रज्ञ, प्रो. जे. एम. केन्स ह्यांनी गेली तीन वर्षे व्याजाच्या दरांसंबंधाने विचार करून आपली अनुमाने व अपेक्षा जनतेपुढे वारंवार मांडल्या आहेत. नॅशनल म्युचुअल

लाइफ ॲंशुअरन्स सोसायटीचे ते अध्यक्ष असून ह्या मंडळीच्या वार्षिक सभेचे प्रसंगी कर्ज रोख्यांत व मंडळ्यांच्या भागांत गुंतवल्या जाणाऱ्या भांडवलाचा पुरवठा व त्यांवरील व्याजाचे दर ह्यासंबंधाची चर्चा करण्याचा त्यांचा प्रघात आहे, असे म्हटले तरी चालेल. त्यांच्या उद्गारांस इंग्लंडमध्ये मानहि मिळतो. पहिल्या प्रतीच्या रोख्यांवरच्या व्याजाचा दर त्यावेळीं वाजवीपेक्षा अधिक उंचीचा आहे, असा अभिप्राय त्यांनी दोन वर्षांपूर्वी व्यक्त केला होता आणि गेल्या साली त्यांनी प्रकट केलेल्या मताचे विवेचन २० मार्च, १९३५ च्या "अर्थ"च्या अंकांत आम्ही केले होते. नॅशनल म्युचुअल विमा मंडळीच्या धंद्याच्या वार्षिक सभेत, गेल्या माहिण्यांत, प्रो. केन्स ह्यांनी पुन्हा प्रस्तुत विषयाची चर्चा केली. दोन वर्षांमार्गे लांब मुदतीच्या व्याजाचा दर उतरेल असे भविष्य आपण वर्तवले होते, ह्या गोष्टीचा उल्लेख करून चालू साली काय व्हावयास पाहिजे याविषयी आपले मत त्यांनी सांगितले. उद्योग धंद्यांतले कायमच्या स्वरूपाचे भांडवल लांब मुदतीचे असते आणि त्याचा पुरवठा जरूरी इतका व हलक्या व्याजाच्या दराने होणे औद्योगिक चलतीस आवश्यक असते. तथापि, अल्प मुदतीच्या कर्जावरील व्याजाचे दर बराच काळपर्यंत स्थिर रीतीने हलके राहिल्यावांचून व त्यांच्या स्थैर्याविषयी विश्वास दृढ झाल्याशिवाय लांब मुदतीच्या दरांवर त्यांचा परिणाम होऊ शकत नाही, हा प्रो. केन्स यांचा मुख्य सिद्धांत असून अशा प्रकारची अनुकूल परिस्थिति ग्रेट ब्रिटनमध्ये आहे, असे त्यांस वाटत नाही.

ह्या संबंधांत ब्रिटिश तिजोरीच्या अधिकाऱ्यांचे प्रस्तुतचे घोरण प्रो. केन्स ह्यांस मान्य नसून ते प्रोफेसर मजकुरांच्या प्रतिकूल टीकेचा विषय झाले आहे. अल्प मुदतीचे कर्ज हलक्या दराने सहज मिळत असतां ते कमी करणे आणि पांच-दहा वर्षांच्या मध्यम मुदतीचे कर्ज न काढणे हे ब्रिटिश फंडनवीसांचे घोरण त्यांस पसंत नाही. ट्रेझरी बिलांसारखे, आपला पैसा अल्पकालिक गुंतवण्यास बँकांस सोईचे साधन हवे असते. ते ह्या कारणाने त्यांस मिळत नाही व पैशाचा बाजार विषडतो; आणि ट्रेझरी बिलांचे रूपांतर लांब मुदतीच्या सरकारी रोख्यांत होण्याने तिजोरीस विनाकारण अधिक व्याज भरावे लागते. हे दुहेरी नुकसान आहे, असे प्रो. केन्स ह्यांचे म्हणणे आहे. ब्रिटिश सरकारच्या कर्जाबाबतच्या ताज्या व्यवहाराचे उदाहरण देऊन आपल्या विधानाची सत्यता सिद्ध करण्याचा यत्न त्यांनी केला आहे. ब्रिटिश फंडनवीसांनी पांच वर्षांच्या मुदतीचे १ ३/४ टक्का व्याजाचे व त्यावरोबरच पंचवीस वर्षांच्या मुदतीचे २ ३/४ टक्के व्याजाचे कर्ज नुकतेच उभारले आहे. एवढ्या लांब मुदतीचे कर्ज सरकारने काढल्याने व त्याचा उपयोग ३ टक्का व्याजाने मिळणारे कर्ज कमी करण्याकडे केला गेल्यामुळे अल्प मुदतीच्या कर्जावरील व्याजाच्या दराच्या स्थैर्याविषयी फंडनवीस साशंक आहेत, असे अनुमान सामान्य जनतेने काढल्यास त्यांत आश्चर्य नाही. सध्याचा सेव्हत्या पैशाचा आणि अल्पकालिक भांडवलाचा पुरवठा विपुल राहून, त्यावरील व्याजाचा हलका दर कांहीं काळपर्यंत टिकेल अशी सत्ती सरकारासच वाटत नाही तर ती लोकांस कशी वाटणारी आणि त्या संबंधांत जनतेमध्ये हि साशंक वृत्ति निर्माण झाल्यास लांब मुदतीच्या कर्जावरील व्याजाचे दर कसे उतरणार? हा प्रो. केन्स यांचा तत्वमूलक प्रश्न आहे. त्यांचे विस्तृत विवेचन पुढील लेखांत करणे सोईचे होईल. प्रोफेसर साहेबांची व्याजाच्या दरांसंबंधाची भूमिका काय आहे, एवढेच आज स्पष्ट करून सांगितले आहे.

शेतीच्या धंद्याचा तुलनात्मक विचार

डेन्मार्क, ग्रेटब्रिटन व हिंदुस्थान

डेन्मार्क हा युरोप खंडांत एक चिमुकला कृषिप्रधान देश आहे. पण तेथील लोकांनी सहकारी चतवळीच्या सहायाने आपली उन्नति करून घेतली असल्यामुळे तो जगाला आदर्श होऊन बसला आहे. शेतीच्या सुधारणेची भाषा निघाली की, डेन्मार्कचे उदाहरण, अनुकरणास योग्य म्हणून, पुढे ठेवले जाते आणि हिंदुस्थानातील शेतकऱ्यांनीहि त्या देशापासून पुष्कळ चांगल्या गोष्टी घेण्यासारख्या आहेत, असा उपदेश करण्यांत येतो. डेन्मार्कमधील नमुनेदार शेतीचे कौतुक खुद्द इंग्लंडमध्येहि लोक करितात. ब्रिटिश शेतकऱ्यांच्या दृष्टीने डेन्मार्कमधील शेतीची चर्चा करून एका ब्रिटिश लेखकाने कांहीं महत्वाचे तुलनात्मक विचार प्रदर्शित केले आहेत, ते हिंदुस्थानांतहि मननीय असल्याने त्यांचा माथे-तार्थ आम्ही येथे देत आहो. एका देशाच्या सुधारलेल्या पद्धति व प्रगतिपर धोरण ह्यांपासून पुष्कळ बोध घेण्यासारखा असतो. परंतु दोहोंतली नैसर्गिक, सामाजिक वगैरे परिस्थिति एकाच तऱ्हेची नसल्याने अनुकरण मर्यादित प्रमाणांतच शक्य व इष्ट असते, हे ध्यानांत ठेवणे जरूर आहे.

डेन्मार्कमधल्या ३७ लक्ष प्रजेपैकी १२ लक्ष लोक शेतीच्या जमिनीवर जगतात व इतर हजारो लोक शेतीच्या मालाचा व्यापार करतात. ग्रेट ब्रिटनची लोकसंख्या ४३ कोटी आहे, पण त्यांतली फक्त ७ लक्ष, ८४ हजार माणसे शेतीचा धंदा करतात व सुमारे १३ कोटी लक्ष कारखाने व इतर उद्योगधंदे ह्यांत गुंतलेली आहेत. एका काळी इंग्लंड व डेन्मार्क हे दोन्ही देश कृषिप्रधानच होते. पण इंग्लंडमध्ये कोळसा व लोखंड विपुल आहे आणि डेन्मार्कमध्ये त्यांचा अभाव आहे. ह्या कारणाने इंग्लंडमध्ये कारखाने भरभराटले व डेन्मार्कमध्ये तसे झाले नाही. दोन्ही देशांनी आपला परराष्ट्रीय व्यापार मात्र जोराने वाढवला आहे. तथापि, इंग्लंडमधून कारखान्यांत तयार झालेला व खार्णीतून काढलेला माल बाहेर जातो, तर डेन्मार्कची निर्गत बहुतांशी शेतीच्या मालाची असते. हिंदुस्थानांत शेकडा ७० च्या वर लोकांचे जीवित शेतीवर अवलंबून असून आमच्या देशांतून मालाची निर्गत होते ती बहुतेक सर्व शेतांत तयार झालेल्या कच्च्या मालाची व धान्याची असते.

इंग्लंडच्या शेतीचा पाया मोठमोठ्या जमीनदाऱ्यांचा आहे. जमीन मोठ्या प्रमाणांत मालकांपासून खंडाने घेऊन शेतकरी तिच्यामधून पिके काढतात व पिकांच्या जोडीत दुसरे धंदे करतात. जमिनीत घालण्यास जमीनदारापाशी आज भांडवल नाही. कारांच्या मार्गाने त्यांचा पैसा सरकारी तिजोरीत गेल्या कारणाने शेतीला भांडवलाचा तुटवडा पडला आहे. खंडकऱ्यांनी नवीन यंत्रसामुग्री व शेतीची साधने वापरावी असा उपदेश करणे सोपे आहे, परंतु कारखानदारांप्रमाणे त्यांस बाजारांत भांडवल उभे करता येत नाही. ब्रिटिश सरकारने शेतकऱ्यांस कर्जाऊ भांडवल देण्याबाबत कांहींच योजना केलेल्या नाहीत. ब्रिटिश जमीनदार व शेतकरी जुन्या पद्धतीस चिकटून रहातात व त्यांची एकंदरीने पुराणप्रिय प्रवृत्ति असते. सहकारी तत्त्वावर शेती करणे किंवा आपला माल विकणे हे त्यांस आवडत नाही. जमीनदारास आपण धंदेवाला आहो असे वाटत नाही आणि परराष्ट्रीय

व्यापारांत शेतीच्या मालास महत्त्वाचे स्थान कधीहि प्राप्त झालेले नाही. गहू, मांस, डोणी, अंडी वगैरे माल ग्रेटब्रिटनमधून बाहेर जात नाही; त्याची आयातच होते. शेतीसंबंधाचे ब्रिटिश सरकारचे धोरण निश्चित नाही, ह्यामुळे जमीनदारांस त्यासंबंधांत विश्वास व शाश्वति वाटत नाही.

बेकारी

मध्यम स्थितीतल्या लोकांची बेकारी इतकी जाचक झाली आहे की, ती दूर होण्याची निव्वड व उपाय ह्यांसंबंधाने आपले विचार प्रकट करण्याचे अगत्य अनेक वक्त्यांस आणि लेखकांस वाटू लागले आहे हे सुचिन्हच समजले पाहिजे. श्री. एस. वाय. जोशी, इंजीनियर, ह्यांनी सदरहु विषयावर लिहिलेले लहानसे पुस्तक अत्यंत स्फूर्तिदायक व बोधप्रद असे झाले आहे.* अनुभवी, माहितगार आणि चर्चेच्या विषयासंबंधाने कळकळ वाटणारा लेखक असला म्हणजे त्याच्या हातून परिणामकारक लिखाण कसे निघते ह्याचा प्रस्तुत पुस्तक हा एक उत्कृष्ट नमुना आहे. महाराष्ट्रीय समाजांत आढळणाऱ्या दोषांचे आविष्करण करून उद्योगधंद्यांच्या प्रगतीचा मार्ग, अनेक प्रकारची उपयुक्त, व्यावहारिक माहिती देऊन त्यांनी सुचवला आहे. आजपर्यंत महाराष्ट्रांत कोणते धंदे निघाले व ह्यापुढे कोणते लहानमोठे उद्योग निघणे शक्य आहे, त्यांस भांडवलाचा पुरवठा कसा होईल, त्यांच्या बाबतीत तरुण पिढीने व एकंदर समाजाने काय केले पाहिजे, इत्यादि बाबींचे श्री. जोशी यांनी केलेले विवेचन मार्मिक असून मार्गदर्शक होण्यासारखे आहे. लिहिण्याच्या ओघांत त्यांनी अनेक इंग्रजी व मराठी उतारे दिले आहेत, त्यांतले कांहीं चांगले उपयुक्त आहेत, तर कांहीं अढगळवजा आहेत असे वाचकांस वाटे. लेखकाच्या माहितीचे भांडार ओतू जाण्याचे व त्यांतून शक्य तितका मोठा पुरवठा जनतेस करून देण्याच्या उत्साहाचे ते लक्षण आहे असे उघड दिसते. अनवश्यक व चुकीची माहिती आणि दिलेपणाची विचारसरणी पुस्तकांत कांहीं ठिकाणी आढळते. हिंदुस्थानातील दरमाणशी उत्पन्नाचे हिशेब, हिल्टन यंग कमिशनचा रिपोर्ट व सहकारी शेतकी पतपेढ्या यांचा उल्लेख इत्यादि उदाहरणे ह्या बाबतीत देता येतील. आर्थिक विषयावरील व्यावहारिक महत्त्वाच्या चर्चेत असले दोष टाळणे आवश्यक आहे. बॅरिस्टर जयकर ह्यांनी महाराष्ट्राच्या आर्थिक उन्नतच्या प्रश्नांत अलीकडे विशेष मन घातले असून त्यांची ह्या संबंधांतली तळमळ आतां सर्वश्रुत आहे. त्यांची उद्बोधक प्रस्तावना प्रस्तुत पुस्तकास जोडली असल्याने श्री. जोशी ह्यांच्या तडफदार लिखाणास प्रोत्साहनतेची जळजळित जोड मिळाली आहे. ओघवती व चटकदार भाषा, उद्योगधंद्यांविषयी तपशीलवार व विस्तृत माहिती आणि महाराष्ट्रास जागृत करून अर्थकार्यप्रवण बनविण्यासंबंधाची लेखकाची उत्कट इच्छा ह्या गुणांमुळे पुस्तक वाचनीय व मननीय झाले आहे.

* "बेकारी-तिची कारणे व उपाय" - लेखक: - श्री. एस. वाय. जोशी, इंजीनियर, यशवंत पंप वर्क्स, मळवली, (लोणावळा). किंमत १ रुपया.

स्फुट विचार

असेंब्लीत फिर्नेन्स बिलाची चर्चा

करांच्या संबंधाच्या योजनांचा एका बिलांत अंतर्भाव करून फडनवीस तें लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लीपुढें मांडतात आणि त्यास कायदेमंडळाची मंजूरी मिळाली म्हणजे कर वसूल करण्याचा कायदेशीर अधिकार हिंदुस्थान सरकारास प्राप्त होतो. अंदाजपत्रक कायदेमंडळास प्रथम सादर करण्यांत येत व त्यावर सर्वसाधारण चर्चा होते. सर्वांसाठी रकमा बजेटांत नमूद असतात त्यांस नंतर मंजूरी घेण्यांत येते. त्यावेळीं सभासदांस फेरबदल सुचवण्यास व सरकारच्या धोरणावर टीका करण्यास अवसर मिळतो. वादविवादाची सरकारी धोरणावरच्या टीकेची तिसरी संधी वर निर्दिष्ट केलेल्या फिर्नेन्स बिलाच्या चर्चेचे वेळीं प्राप्त होते. असेंब्लीने सुचवलेले काट आणि करांबाबत केलेल्या सूचना अमान्य करण्याचा अधिकार गव्हर्नर जनरल ह्यांस असल्याने तीन आठवडे चाललेल्या वादविवादांतून लोकप्रतिनिधींच्या दृष्टीने काहींच फलप्राप्ति न होण्याचाच संभव फार असतो. तथापि, त्यांची एखादडुसरी सूचना क्वचित् प्रसंगी मान्य केली जाते. असेंब्लीमधल्या भिन्नभिन्न गटांच्या पुढाऱ्यांचीं भाषणे गेल्या आठवड्यांत फिर्नेन्स बिलाच्या चर्चेच्या अनुषंगानें झालीं आणि त्यांमध्ये प्रत्येकानें हिंदुस्थान सरकारच्या धोरणावर सदकून टीका केली. त्या ओघांत फिर्नेन्स बिलाशीं प्रत्यक्ष संबंध नाही अशाहि अनेक प्रश्नांचा समाचार घेण्यांत आला आणि सभासदांनीं दुसऱ्या पक्षाशीं दोन हात करण्याची ह्या रीतीनें मिळालेली संधी फुकट जाऊं दिली नाही. राज्यकारभार, राजकारण आणि सरकारी आर्थिक धोरण ह्यांच्या क्षेत्रांत एका टोंकापासून दुसऱ्या टोंकापर्यंत सभासदांनीं आंदोलन केलें म्हणजे सरकारच्या फडनवीसांस आपल्या टीकांकारास उत्तर देणें बरेंच सोपें जातें. कारण, निरनिराळ्या गटांतल्या सभासदांनीं एकमेकांचे मुद्दे खोदून काढून फडनवीसांचे काम सुलभ करून टाकलेलें असतें. एखाद्या सूचनेवर बिनसरकारी पक्षांचें एकमत झालें तर मात्र काहीं मर्यादित तिचा सरकार अंगीकार करतें.

प्राप्तीवरील करावरच्या जादा पट्ट्या

सर जॉर्ज झूस्टर हिंदुस्थानसरकारचे फडनवीस असतांना बजेटामध्ये तुटीची मोठी सिंड पडल्यामुळें त्यांस कित्येक कर चढवावे लागले. तुटीच्या आपत्तीस तोंड देण्याकरितां ज्या करांत विशेष प्रकारचा वाढावा करावा लागला, त्यांपैकीं प्राप्तीवरील कराची बाब प्रमुख होती. उत्पन्न-सर्वाविषयींच्या नडीचे प्रसंगी प्राप्तीवरील कराच्या दरांत त्यांवर जादा पट्ट्या बसवून जी वाढ करण्यांत आली, ती बजेटांत मोठमोठ्या शिल्लका उरूं लागल्या तरी तशीच राहूं देणें न्यायाचें आहे काय ? हा प्रश्न, लेजिस्लेटिव्ह असेंब्लीतले युरोपियन सभासदांच्या गटाचे पुढारी, सर लेस्ली हडसन, ह्यांनीं फिर्नेन्स बिलाची चर्चा चालू असतां घसास लावला. त्यांनीं जादा पट्ट्यांचा इतिहास सांगितला, तो असा आहे.:- मार्च १९३१ मध्ये प्राप्तीवरील कराचे सर्वसाधारण दर चढवण्यांत आले. पुढें सहा महिन्यांनीं त्यांत २५ टक्के वाढ झाला. मार्च, १९३१ पर्यंत ५,००० ते १०,००० रुपयांच्या प्राप्तीवर रुपयास ६ पै प्रमाणें कर आकारला जात असे तो त्याच सालच्या एप्रिलांत ९ पै करण्यांत आला व ह्या रीतीनें त्या दरांत ५० टक्के वाढ झाली. पुढें ऑक्टोबर

मध्ये ९ पैच्या ११३ पै करण्यांत येऊन पूर्वं वर्षाच्या मानानें एकूण वाढावा ८७३ टक्कांचा झाला. १९३१ च्या मार्चमध्ये १०,००० ते १५,००० रुपयांच्या प्राप्तीवर रुपयास ९ पै प्रमाणें कराची आकारणी होत होती. तो दर एप्रिलमध्ये १२ पै व ऑक्टोबरांत १५ पै पर्यंत चढला. ही वाढ ६० टक्के झाली. त्याचप्रमाणें, १५,००० ते २०,००० उत्पन्नावर मूळ दर १० पै होता, तो अनुक्रमें १६ पै व २० पै होऊन कराची आकारणी ह्या बाबतीत १०० टक्के वाढली. ह्या रीतीनें प्राप्तीवरील करावर अडचणीच्या प्रसंगी निर्वाणीचा उपाय म्हणून जादा पट्ट्या लादण्यांत आल्या त्या बजेटांत दोन-दोन, तीन-तीन कोटींची वाढ झाली असतांही कायम ठेवणें न्यायास धरून नाही असें सर लेस्ली हडसन ह्यांचें म्हणणें आहे. सरकारी नोकरांच्या पगारांतील कपात नाहीशी करण्यांत सरकारनें विशेष तत्परता दाखविली, पण निर्वाणीची वेळ निघून गेली तरी प्राप्तीवरील करावरच्या पट्ट्या मात्र दूर केल्या जात नाहीत, हा एक प्रकारचा वचनभंग आहे असाहि स्पष्ट शेर त्यांनीं मारला. कर वाढवणें किंवा कमी करणें ही गोष्ट कायदेमंडळाच्या अधिकारांतली असून सरकारास त्या बाबतीत अभिवचन देतां येत नाही, हा मुद्दा श्री. जोशी ह्यांनीं पुढें मांडला होता तो ह्या बाबतीत लक्षांत ठेवणें जरूर आहे. ज्यांस कराचा बोजा मुळीच सहन होत नाही त्या गरीब वर्गाचा परामर्श अगोदर घेतल्याशिवाय श्रीमंतांच्यावरचें कराचें ओझे हलकें करणें उचित नाही असेंही त्यांनीं सांगितलें, तेंहि चिंतनीय होतें.

फिस्कल कमिशन नेमून चौकशी करा

सर इब्राहिम रहमतुल्ला ह्यांच्या अध्यक्षतेखालीं फिस्कल कमिशननें हिंदी उद्योगधंद्यांस धावयाच्या संरक्षणासंबंधानें चौकशी करून शिफारसी केल्या आणि त्यांस अनुसरून टारिफ बोर्डाची नेमणूक होऊन कित्येक देशी धंद्यांस जकातीचें रक्षण मिळालें व अनेकांस तें नाकारण्यांत आलें. फिस्कल कमिशननें सर्वसाधारणपणें औद्योगिक संरक्षणाचें धोरण आसून दिलें. त्यास आतां पंधरा वर्षे होतील. दरम्यानच्या काळांत अनेक घडामोडी झाल्या आहेत आणि टारिफ बोर्डाची घटना व नेमणूक व संरक्षणाच्या धोरणाबाबतचा सरकारचा दृष्टिकोन ह्यांबाबत लोकांची प्रतिकूल टीका झाली आहे. असेंब्लीत होणाऱ्या चर्चेमध्ये हा प्रश्न मधून मधून सारखा डोक्यांतो आहे. फिर्नेन्स बिलावरील वादाच्या ओघांत सर एच. पी. मोदी ह्यांनीं गेल्या आठवड्यांत त्या विषयास जोराची चालना दिली. देशांतली बेकारी दूर होण्यास देशी धंद्यांचा उत्कर्ष झाला पाहिजे आणि तो होण्यास धंदेरक्षण उत्साहानें करणें अगत्याचें आहे असें सांगून सध्या हिंदी टारिफ बोर्डाचें कार्य, इतर देशांतलें तत्सम तज्ञमंडळांच्या मानानें अत्यंत मंदगतीचें व मर्यादित आहे अशी त्यांनीं टीका केली. कांच व सिनेमा ह्यांसारख्या धंद्यांस लागणारा काहीं किंवा बराच कच्चा माल परदेशांतून आणावा लागला तरीहि त्यांस संरक्षक जकातीचें सहाय राष्ट्रीय आर्थिक उन्नतीच्या दृष्टीनें अत्यावश्यक आहे असें सर होमी मोदी ह्यांनीं प्रतिपादन केलें. आयात जकातीसंबंधानें चौकशी करण्यासाठीं नेमण्यांत आलेल्या ग्रेट ब्रिटनमधील मंडळानें तीन वर्षांत ३१० अर्जांचा निकाल केला आहे. त्याच्या उलट, हिंदी टारिफ बोर्डाच्या हातून दहा वर्षांच्या अवधीत अवघ्या ५० अर्जांची चौकशी झाली आहे. ह्यावरून हिंदुस्थानांतली पद्धति अत्यंत सद्दोष असून तिच्यामध्ये आमूलाग्र

सुधारणा होणे जरूर आहे, असे मर होमी मोदी ह्यांनी सुचवले. संरक्षक धोरणामुळे जनतेवर भारी किंमतीचा बोझ पडतो असे कांहीं आंकड्यांवरून सिद्ध करण्याचा सर जेम्स मिंग ह्यांचा प्रयत्न चुकीचा आहे असे म्हणून त्यांनी, ह्या सवद प्रश्नाचा व्यापक दृष्टीने विचार करण्यासाठी पुन्हा एकवार फिस्कल कमिशन नेमण्याची वेळ आली आहे असा अभिप्राय व्यक्त केला.

विन तिकिटाच्या रेल्वेप्रवासावर नियंत्रण

रेल्वेचा प्रवास फुकट करणारांची संख्या एवढी मोठी आहे की त्या योगाने आपले फार नुकसान होतं, अशी रेल्वे अधिकाऱ्यांची बऱ्याच वर्षांची तक्रार आहे. त्या बाबतच्या कायद्यांत कडक शिक्षेची तजवीज असावी, ह्या त्यांच्या मागणीचा विचार लवकरच होणार असल्याचा रंग दिसतो. गेल्या महिन्यांत मध्यवर्ती कायदेमंडळापुढे रेल्वेच्या उत्पन्नांत झालेल्या घटीची चिकित्सा होत असतांना तिकिटांशिवाय प्रवास करणारांचा बंदोबस्त करण्यांत यात्रयाचा सरकारचा निश्चय जाहीर करण्यांत आला होता. ह्या संबंधांत कायदा करण्याबाबत प्रथम १९२३ मध्ये प्रश्न उपस्थित झाला व तेरा वर्षांनी त्याचा आतां निकाल लागण्याचा आहे. विनतिकिटांने होणारे प्रवास जेथे विशेष आढळून आले अशा ठिकाणांवर लक्ष ठेवणे, तपासणी कडक करणे, तिकिटे काढण्याच्या सोई वाढवणे, फ्लॅटफॉर्म तिकिट शक्य तितक्या स्टेशनांवर आवश्यक करणे, तिकिटांचे हिशेब कडक रीतीने तपासणे, प्रवासाच्या टहान टप्प्यांवर विशेष नजर ठेवणे, रेल्वे हद्दींतून भिकारी वगैरेंची हॅकॉलपट्टी करणे, विनतिकिटांचे प्रवासी स्टेशनांतून निसटून न देण्याची खबरदारी घेणे, स्टेशन हद्दींत कुंपणे वाढवणे, इत्यादि मार्गांचा अवलंब होऊनहि फुकट प्रवास करणारांची संख्या दरसाल फुगत चालली आहे. १९२५ साली १७ लक्ष लोक विनतिकिट सांपडले. १९३४ साली ही संख्या २७ लाखांपर्यंत गेली ! नवीन कायद्यांत ह्या गुन्ह्यास कैदेची शिक्षा सांगण्यांत येईल, अशी अपेक्षा आहे. साध्या कैदेचा उपयोग होत नाही, असा अभिप्राय पंजाब सरकारने १९३३ सालीच दिलेला आहे !

मिठावरील कर

असेंब्लीत फिनेंस विलाच्या चर्चेमध्ये, मिठावरील कर अजीबात बंद व्हावा अशा आशयाची दुरुस्ती बहुमताने मंजूर झाली. सुमारे ८ कोटी रुपयांचे उत्पन्न ह्या योगाने कमी होत असता सरकार ही दुरुस्ती मान्य करील, हे संभवतच नाही. गव्हर्नर जनरल ह्यांस जे विशेष अधिकार आहेत, त्यांच्या जोरावर वरील दुरुस्ती फेटाळून लावून मिठाच्या कराबाबतचे विलांतले मूळ कलम कायम होईल अशी ते व्यवस्था करतात, हे निश्चित आहे. असेंब्लीच्या सभासदांचे मिठावरील कर संबद्ध काढून टाकण्यासंबंधांत एवढे बहुमत झाले, याचा अर्थ, त्यांस सरकारच्या सांपत्तिक धोरणाचा निषेध करावयाचा होता, असा आहे, हे स्पष्टच आहे. विनसरकारी पक्षांच्या सभासदांचे ह्या प्रश्नावर बहुमत झाले, ह्यांचे रहस्य, गव्हर्नर जनरल ह्यांस आपल्या विशेष अधिकाराचा उपयोग करावयास लावण्याच्या इच्छेमध्ये आहे.

फळें व त्यांचे पदार्थ टिकविण्याकरितां मुंबईमध्ये 'कॅनरी' काढण्याची योजना

लेखक:—एस. एस. भट, एम. एजी., शेतकी कॉलेज, पुणे.

भाषांतरकार:—के. जी. कोल्हटकर, बी. एजी.

(मागील अंकावरून चालू)

(१३) 'कॅनरी' काढण्यास योग्य जागेची निवड:—अशा प्रकारची कॅनरी मुंबईस काढल्यास ती यशस्वी होईल, हे आपणांस खालील मुद्यांवरून सहज कळून येईल.

(१) प्रथम र्जी फळें 'कॅनिंग' करतां घ्यावयाची त्यांत आंबा, पेरू व कागदी लिंबू यांचा समावेश होतो. हीं फळें ज्या प्रदेशांत होतात त्यांतील कोणत्याहि ठिकाणाहून मुंबई शहर सारख्या अंतरावर पडतें व त्यामुळें वाहतुकीचा खर्च दुसऱ्या कोणत्याहि ठिकाणापेक्षां येथें कमी पडतो. मुंबई उपनगर जिल्ह्यांतून तसेंच ठाणा, कुलाबा, सुरत व कोंकणपट्टींतून आंबे मुंबईस दर हंगामी सहज येऊं शकतात. नाशिक, पुणे, अहमदनगर व खानदेश ह्या जिल्ह्यांतून पेरू, व पुणे आनंद, (कैरा) नाशिक वगैरे ठिकाणाहून कागदी लिंबें मुंबईस फार जलद व स्वस्त येऊन पडतात. 'कॅनरी' स्थापन करण्याची ती एकच जातीच्या फळांकरतां नसून वर सांगितलेल्या निदान तीन तरी फळांचा त्यांत समावेश होतो व अशा करतां मुंबई शहराखेरीज कारखाना किंवा कॅनरी काढण्यास दुसरे सोईस्कर ठिकाण ह्या इलाख्यांत सांपडणें फार कठीण पडेल.

(२) 'कॅनरीस' लागणाऱ्या निरनिराळ्या वस्तू, वाटल्या, ढबे, पॅकिंग करण्यास लागणारी यंत्रसामुग्री वगैरे सामान मुंबईसच सहज मिळूं शकतें व त्याचप्रमाणें परदेशाशीं व्यवहार करण्यास मुंबई हेंच केंद्र योग्य आहे.

(३) मुंबई शहर हें फार अवाढव्य असल्याने तेथेंच मालाचा बराचसा उठाव होतो. त्यांतून, या शहरांत सुशिक्षित व सुधारलेल्या जनतेस अशा प्रकारच्या पदार्थाची फार आवड असते व कारखान्यांतून निघालेला अगदी खात्रीचा व ताजा माल खरेदी करणें त्यांना फार पसंत पडतें. या शहरांतील एकंदर अवाढव्य घडामोडीमुळें मालाची आपोआपच ख्याती होते व त्यास निराळ्या जाहिरातीची जरूर लागत नाही. मुंबईशिवाय इतर ठिकाणीं जरी कारखाने काढले तरी मुंबईस होणारा मालाचा प्रचंड खप हा प्रामुख्याने लक्षांत घेतला पाहिजे.

(४) मुंबई शहर हें मोठें व्यापारी बंदर असल्याने परदेशांत व स्वदेशांत येथूनच मालाची ने आण होत असते व त्यामुळें मुंबईसच कारखाना असल्यास कोणत्याहि ठिकाणीं माल पाठविणें किफायतशीर होईल. मुंबईस मोठमोठे व्यापारी व मोठमोठ्या कंपन्यांचे एजंट लोक असतात. त्यांना तेथे असलेला कारखाना प्रत्यक्ष पाहतां येईल, व नंतर त्यांची मालाच्या शुद्धतेबद्दल व खरेपणाबद्दल आपोआपच खात्री होईल.

(५) मुंबईस कारखाना असल्यास त्यांत काम करणाऱ्या लोकांना तेथील मोठमोठ्या व्यापाऱ्यांशीं व हॉटेलवाल्यांशीं विचारविनिमय करून मालांतील दोष काढून त्यांत सुधारणा घडवून आणणें सुलभ जाईल.

(६) मुंबईस आपल्या मालाची प्रदर्शने व प्रात्याक्षिके भरवून जनतेपुढें मालाची मांडणी करण्याची सुसंधि अनेकदां येते व तज्ज लोकांना कोणत्याहि प्रकारचा खर्च अगर त्रास न पडतां अशाप्रसंगीं हजर राहतां येतें व आपल्या मालाबद्दल लोकांस खात्री पटवून देतां येते.

मालाचा संघटित उठाव करण्याबाबतच्या योजना

ब्रिटिश मिल्क मार्केटिंग बोर्डाचे उदाहरण

योजनात्मक आर्थिक धोरणाची अंमलबजावणी सर्व प्रगतिपर देशांत आतां करण्यांत येऊं लागली आहे. राष्ट्रहिताच्या व्यापक दृष्टीने जरूर तेथे व्यक्तिस्वातंत्र्यास मर्यादा घालून राष्ट्रीय सरकाराने आर्थिक संघटन केले पाहिजे, ह्या तत्त्वाचा पुरस्कार इंग्लंड-सारख्या जुन्या परंपरेस चिकटून ग्हाणाऱ्या देशानेहि केलेला आहे. हिंदुस्थानांत त्याचे अस्पष्ट प्रतिबिंब पडले असून शेतकऱ्यांचे ऋणविमोचन, ऊंस, तांग, चहा इत्यादि पिकांसंबंधी योजना, ग्रामोद्धारसाठी सहाय, वगैरे मार्गांनी येथील सरकार ह्यासंबंधांतील आपल्या जबाबदारीची जाणीव थोडीबहुत व्यक्त करीत आहे. राष्ट्रीय सरकारने लोकांच्या हितासाठी आर्थिक योजना आखाव्या, हे ठीक आहे; परंतु त्यांची अंमलबजावणी करतांना किती बारकाईने त्यास देखरेख करावी लागते, ह्याची कल्पना फारच थोड्या लोकांस असेल. जकातीच्या संरक्षक धोरणाचा अवलंब म्हणजे सरकारचा नसता उपद्राप होय, अशा आत्यंतिक मताच्या लोकांस इंग्लंडमधील 'सुल्या व्यापारा' ची महती गाणारे सरकार सार्वजनिक जीवनांत किती खोल हात घालते हे समजणे जरूर आहे. ह्याकरितां प्रस्तुत प्रसंगी दुधाच्या घेयाबाबत ब्रिटिश सरकारचे धोरण कोणते आहे, ह्याची माहिती देण्यांत येत आहे.

इंग्लंडमध्ये 'दि मिल्क मार्केटिंग बोर्ड' कडे दुधाच्या घेयाचे नियंत्रण सोपविण्यांत आलेले आहे. ह्या बोर्डाने केलेल्या योजनेनुसार प्रत्येक ठिकाणच्या दुधाचे उत्पादकास दर गॅलनी ठराविक किंमतच फक्त मिळू शकते. दुधाचा उपयोग कोणत्या स्वरूपांत करण्यांत येणार त्यावर त्याची किंमत अवलंबून असते. त्याचे पदार्थ बनवून ते विकण्यांत येणार असतील, तर दुधाचा अधिकृत भाव नेहेमीच्या भावापेक्षा निम्मा असतो. मोठ्या प्रमाणावर दुधाचा धंदा करणारे उत्पादक व किरकोळीने दूध खपवणारे विक्रेते ह्या सर्वांवर, त्यांच्या व्यवहारांप्रमाणे पट्टी बसविण्यांत येते. ठराविक भावाखाली दूध विकण्यास बंदी करण्यांत आल्याकारणाने स्पर्धा नाहीशी होते, ह्या सोईची वरील पट्टी ही. किंमत आहे. दुधाची एकजात किंमत नकी केल्याकारणाने व ती भारी नसल्याने दूधवाल्यांस विशेष फायदा होत नाही; तथापि विशिष्ट किंमत मिळण्याची खात्री असल्याकारणाने ही योजना एकंदरीने फायदेशीरच होत. दूध खपण्याची केंद्रे म्हणजे लंडनसारखी मोठी शहरे ही होत. त्यांच्या आसपास तयार होणाऱ्या दुधाच्या व लांबच्या पल्ल्यावरून येणाऱ्या दुधाच्या विक्रीचे किंमतीत फरक पडेल, अशी अपेक्षा होती; तथापि इंग्लंडसारख्या लहान देशांत वहातुकीसाठी येणारा खर्च ह्या बाबतीत विशेष प्रभावी होत नाही, असा अनुभव आहे.

मिल्क मार्केटिंग बोर्डाने शाळेत जाणाऱ्या मुलांसाठी स्वस्त दूध पुरविण्याची आपली योजना प्रथम १९३४ साली चालू केली व ती ताबडतोब यशस्वी झाली. त्यानंतरची दुसरी पायरी म्हणजे उत्कृष्ट प्रतीच्या दुधास गॅलनमागे एक आणा असे बाक्षिस देण्यास सुरवात ही होय. दुधाच्या सर्व उत्पादकांवर बसवलेल्या पट्टीमधून निर्माण होणाऱ्या मध्यवर्ती फंडांतून हे बोनस वाटण्यांत येते. ह्या कारणाने दूध स्वच्छ व आरोग्यकारक राखण्याबद्दल उत्पादकांत चढाओढ लागून सार्वजनिक हिताचे संरक्षण होत.

दुधाच्या स्वच्छतेबद्दलची लवकरच परीक्षा ज्यास्त कडक करण्यांत यावयाची आहे. सध्या पुरविले जाणारे दूध उत्कृष्ट असले तरी क्षयरोगाचे जंतू त्यांतून नाहीसे झालेले असतीलच, अशी ग्वाही देतां येत नाही. दुग्धालयांतून ह्या जंतूंचा नायनाट करण्याबाबत प्रयत्न करण्यांत येणार आहेत.

दूध-पुरवठ्याचा प्रश्न आमच्या देशांत सर्वस्वी उपेक्षित असा आहे. मोठ्या प्रमाणावर धंदा करणारी दुग्धालये अजून सर्वत्र निघाली नाहीत; त्याचप्रमाणे, शुद्ध दुधाचे महत्त्वहि अजून लोकांस पटावे तसे पटलेले नाही. दुधांत पाणी तरी निदान मिसळलेले नसावे, ह्याबद्दलहि लोकांचा विशेष कटाक्ष नाही. तथापि सरकारी किंवा निमसरकारी नियंत्रणामुळे उत्पादक व ग्राहक ह्या दोघांचाहि शेवटी फायदा होतो, असा अनुभव आलेला आहे. इंग्लंडसारख्या स्वतंत्र वृत्तीच्या राष्ट्रांत सुद्धा दूध पुरवठ्यासारख्या बाबतीत किती लक्ष्य घातले जात आहे, हे पाहून आश्चर्य वाटते. मिल्क मार्केटिंग बोर्डप्रमाणे डुकरे, बटाटे, बीट साखर, फळे, भाज्या, कोंबड्या ह्या सर्वांच्या पुरवठ्याबाबत ब्रिटिश सरकारने योजनात्मक धोरण आखले आहे. हिंदी सरकारने कांही अपवादात्मक संघटन आणि करार करून ह्या तत्त्वास तात्विक संमति दर्शविलेली आहे असे म्हणण्यास हरकत नाही. परंतु व्यापक स्वरूपांत धोरण आखून त्याची तपशीलवार अंमलबजावणी करण्याची विशेष उत्सुकता त्याने दर्शविलेली नाही. ग्रेटब्रिटनच्या उदाहरणावरून हिंदुस्थानांत कांही बोध घेण्यासारखा नाही काय ?

अर्थाचे व्यवसाय बंधूकडून स्वागत

“प्रो. काळे यांनी कॉलेजांतील प्रोफेसर व अर्थशास्त्रीय ग्रंथाचे लेखक म्हणून बजावलेली कामगिरी सर्व विश्रुतच आहे. अलीकडे ते महाराष्ट्राच्या औद्योगिक जीवनांत प्रत्यक्षपणे भाग घेऊं लागले आहेत; किंबहुना त्यांच्या प्रेरणेने व सल्ल्यामुळे महाराष्ट्र व्यापार-उद्योगांत मागसेलेला हा आरोप झाडून टाकण्यास उद्युक्त झाला आहे. आमचे अर्थशास्त्राचे प्रोफेसर जीविताच्या उत्तर भागांत तरी केवळ पुस्तकी ज्ञानाच्या टरपलांतून बाहेर पडून देशाच्या आर्थिक व औद्योगिक क्षेत्रांत पुढे येतील तर या देशाचे भवितव्य निःसंशय उज्वल होईल.

प्रो. काळे यांच्या 'अर्थ' साप्ताहिकांत व्यापार, विमा, बँका, कारखाने इत्यादि संबंधी अत्यंत उपयुक्त व साधार माहिती असते व त्यांतील लेख इतर पत्रांतूनहि मधून मधून उद्धृत करण्यांत येत असतात, त्यामुळे त्यांचे महत्त्व वाचकांना कळून येईल. या स्वरूपाचे पत्र स्वतःचे आर्थिक जबाबदारीवर चालविणे हे कांहींसे आंतवट्याचे असते पण ती हीज सोसून प्रो. काळे आपले कर्तव्य करीत आहेत त्यांचे चीज महाराष्ट्रीय वाचकवर्ग पत्राचे वर्गणीदार होऊन करील असे आम्हांस वाटते.

'अर्थ' साप्ताहिकाप्रमाणे अर्थ प्रकाशनमाला प्रो. काळे यांनी काढली असून बँका व त्यांचे व्यवहार 'रिझर्व्ह बँक' व स्टॉक 'एक्स्चेंज' या विषयावर मालेतर्फे तीन पुस्तके प्रसिद्ध झाली आहेत. अर्थशास्त्रविषयक मराठी वाङ्मयांत या मालेने आतापर्यंत चांगलीच भर टाकली आहे.”

टी सेस कमिटी

दि इंडियन टी असोसिएशन ह्या चहाच्या मळेवाल्यांच्या संस्थेने विनंति केल्यावरून १९०३ साली चहाच्या निर्गतीवर दर पौढास ३ पै ह्याप्रमाणे पट्टी बसविण्यांत आली व चहाचा सप वाढविण्यासाठी प्रचारकार्य करण्यासाठी तिच्या उत्पन्नाचा विनियोग करण्यांत आला. ही पट्टी पुढे वाढविण्यांत आली. सरकार पट्टीची वसुली फक्त करून देते; आणि एका कमिटीकडे हे पैसे दाखल होतात. इंडियन सेस अॅक्टांत आतां दुरुस्ती करण्यांत यावयाची आहे. कमिटीचे नांव पूर्वी 'टी सेस कमिटी' असे होते, ते बदलून 'टी मार्केटिंग एक्सपॅन्शन बोर्ड' असे ठेवण्यांत येईल. दर शंभर पौढ चहावर सध्या ज्यास्तीत ज्यास्त बारा आणे पट्टी आकारण्यांत येते, ती नवीन बिलान्वये दीड रुपये करण्यांत येईल. कमिटीचा सर्व वर्षभर चालू असतो, परंतु चहाच्या निर्गतीचे मोसमांतच फक्त पट्टी वसूल होते पट्टीच्या वसुलीचे तारणावर ह्या मंडीचे दिवसांत बँकेकडून कर्ज काढण्याची कमिटीस मुभा हवी आहे. कमिटीमध्ये सध्या वीस सभासद असतात. ही संख्या पंचवीस करण्यांत येईल, म्हणजे सहा सभासद तरी हिंदी रहातील अशी अपेक्षा आहे. कमिटीच्या कार्यकारी मंडळावर हल्ली एकहि हिंदी सभासद नाही; नव्या योजनेप्रमाणे दोघांस त्यांत जागा मिळेल.

मध्यवर्ती कायदेमंडळांत आर्थिक प्रश्नांवर प्रकाश

हिंदुस्थान सरकारच्या सेक्रेटारिएटमध्ये सेक्रेटरी, जॉइंट सेक्रेटरी व डेप्युटी सेक्रेटरी ह्यांच्या दर्जाच्या, एकूण ४८ जागा आहेत. त्यांपैकी १३ जागांवर हिंदी लोकांची नेमणूक झालेली आहे.

* *

हिंदुस्थानातील सरकारी मालकीच्या रेल्वेवरील कनिष्ठ दर्जाच्या नोकरांस प्रोव्हिडंड फंडाची योजना लागू केली, तर त्यासाठी सरकारास दरसाल २५ लक्ष रुपये खर्च येईल. आर्थिक अडचणीमुळे ह्या प्रश्नाचा विचार तूर्त पुढे ढकलला आहे.

* *

इंडियन सिव्हिल सर्व्हिसमध्ये एकूण ७५६ युरोपियन व ५४४ हिंदी नोकर आहेत; म्हणजे शंभरांत अनुक्रमे ५८ व ४२ असे त्यांचे प्रमाण पडते. गेल्या पांच वर्षांत वास्तविक १७५ युरोपियन व १७५ हिंदी नोकरांस नव्याने प्रवेश मिळावयाचा, परंतु ९६ युरोपियन व १६२ हिंदी लोक नोकरांत घेतले गेले आणि ९२ जागा भरल्या गेल्या नाहीत. ह्यापैकी ७९ जागा युरोपियनांच्या वांटणीच्या आहेत. ही तूट कशी भरून काढावी, ह्याचा सरकार विचार करित आहे.

जिलेट् सेफ्टी रेझर कंपनीचा नफा

जिलेट् सेफ्टी रेझरच्या कंपनीस (ही कंपनी अमेरिकन आहे) गेल्या साली, घसारा वगैरे बाबी वजा जाऊन, एकूण निवळ नफा सुमारे १ कोटि रुपये झाला. पूर्वीच्या वर्षांच्या मानाने हा आंकडा सुमारे ८ लक्ष रुपयांनी ज्यास्त आहे.

मुंबई इलाख्यातील प्राथमिक शिक्षण

मुंबई इलाख्यांत जिल्हा लोकल बोर्डांनी चालविलेल्या १०,८१३ प्राथमिक शाळा आहेत. म्युनिसिपालिटीच्या शाळा आहेत, त्या वेगळ्या. जिल्हा लोकलबोर्डे ह्या शाळांवर दरसाल सुमारे १ कोटि ५ लक्ष रुपये खर्च करतात, त्यांपैकी ७० लक्ष रुपये सरकार देते.

धी सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया लि०

कडून

हिंदुस्थानातील प्रजेच्या हितासाठी अनेक नाविन्यपूर्ण उत्कृष्ट योजना.

होम सेविंग खाते | सोने विक्री खाते
५ तोळे व १० तोळे लगडी

चालू खाते | सिफ डिपॉझिट व्हॉल्ट खाते | विमा खाते

त्रैवार्षिक कॅश सर्टिफिकेट खाते | एक्झिच्यूटिव्ह आणि ट्रस्टी खाते

सविस्तर माहितीकरिता पत्रव्यवहार करा:—

स्वदेशप्रेमी लोकांनी स्वदेशी संस्थेला उत्तेजन देणे हे त्यांचे कर्तव्य आहे. जनतेची सेवा करणे हेच आमचे ध्येय आहे. वरील स्वदेशी संस्थेकडून मिळणाऱ्या फायद्याचा अनुभव प्रत्येकाने घ्यावा.

सा. न. पोचखानावाला,

मॅनेजिंग डायरेक्टर.

CONFIDENCE

is a worth-while asset in business building. The success that has attained Hindusthan's efforts to serve the public has its origin in public confidence, its

YEARS OF

Efficient Management, Fair Dealings, Prompt Settlement of Claims, Liberal Terms, Enterprize, Judicious Reserves, Sound Investments, Huge Assets and Useful Service

HAS CREATED

PUBLIC CONFIDENCE

The following figures will convince you :

NEW BUSINESS

This year 1934-35

Exceeds

2 CRORES & 50 LAKHS

BONUS

PER THOUSAND PER YEAR

On Endowment Rs. 23 On Whole Life Rs. 20

HINDUSTHAN

Co-operative Insurance Society, Ltd.

(ESTD. 1907)

Branches : Bombay, Madras, Delhi, Patna, Lahore, Lucknow, Dacca,

Offices : throughout India & the East.

S. C. MAJUMDAR, N. SARKAR,
MANAGER : Bombay Branch, | General Manager.

POONA OFFICE — 180, Budhwar Peth.

हिंदुस्थानांतील शिक्षणाची प्रगति

विद्यार्थ्यांची वाढती संख्या, वाढता खर्च व वाढती बेकारी

हिंदुस्थान सरकारने तयार केलेला, १ एप्रिल १९३३ ते ३१ मार्च १९३४ अखेरचा हिंदुस्थानांतील शिक्षणविषयक प्रगतीचा अहवाल प्रसिद्ध झाला आहे, त्यांतील महत्त्वाचे कांहीं उतारे येथे दिले आहेत:—

(१) विश्वविद्यालयांतून गर्दी झाली आहे, दुय्यम शिक्षण एकांगी आहे, सभोवतालच्या परिस्थितीशी प्राथमिक शिक्षणाचा फारच थोडा संबंध येतो व बेकारीचा प्रश्न तर अत्यंत कठीण आहे. तथापि, शिक्षणाचा फैलाव मात्र जास्त झाला आहे, हात संशय नाही. अहवालाचे साली बंगालमध्ये १,५९९ शिक्षणसंस्थांची भर पडली, परंतु इतर प्रांतांत मात्र बरीच घट होऊन संबंद हिंदुस्थानांत मिळून फक्त १,३७७ संस्थांची वाढ झाली. तथापि, विद्यार्थ्यांच्या संख्येत त्या मानाने बरीच म्हणजे ३ लक्ष २० हजारांनी भर पडली. आर्थिक मंदीचा, प्रांतिक सरकारांनी शिक्षणावर करावयाच्या खर्चावर प्रतिकूल परिणाम झाला नाही, हे विशेष होय. खालील कोष्टकांत १९२७ साली प्रांतिक सरकारांनी शिक्षणासाठी केलेल्या खर्चाची १९३४ सालांतील खर्चाशी तुलना केली आहे.

प्रांत	१९२७		१९३४	
	शिक्षणावर सरकारी खर्च	शिक्षणावर केलेल्या खर्चाचे एकूण प्रांतिक खर्चाशी शतमानाने प्रमाण	शिक्षणावर सरकारी खर्च	शिक्षणावर केलेल्या खर्चाचे एकूण प्रांतिक खर्चाशी शतमानाने प्रमाण
मद्रास	लक्ष रु. २०२	% १३.३	लक्ष रु. २४६	% १५.०९
मुंबई	१९९	१३.६	१७६	१२.१
बंगाल	१४८	१४.०	१३५	१४.९
संयुक्त प्रांत	१९६	१७.२	१९८	१७.६
पंजाब	१५१	१३.९	१६०	१४.९
ब्रह्मदेश	९५	९.४	५८	६.८
बहार व ओरिसा	७२	१२.५	५५	११.१
मध्यप्रांत	२१	१४.२	४४	१०.२
आसाम	२५	१०.२	२८	१४.०
सरहद्द प्रांत	१९	११.०

(२) १९३४ सालअखेर सर्व हिंदी विश्वविद्यालयांत मिळून १,१३,३२८ विद्यार्थी शिकत होते. ज्यास्त कार्यक्षम विद्यार्थ्यांस वाव मिळावा व सुशिक्षितांमधील बेकारीस आळा बसावा ह्यासाठी विद्यार्थ्यांची संख्या नियमित करावी लागण्याची पाळी लवकरच येणार आहे.

(३) मॅट्रिकची परीक्षा सोडली, तर विश्वविद्यालयाच्या इतर परीक्षांस बसणाऱ्या पुरुष विद्यार्थ्यांची संख्या कायम आहे. परंतु विद्यार्थिनींची संख्या मात्र वाढत आहे व परीक्षेत उत्तीर्ण होण्याचे बाबतींतहि त्या अग्रेसर आहेत.

(४) प्रत्येक शाळेंतील विद्यार्थ्यांची संख्या सरासरीने ५० पडते. जपानमध्ये हे प्रमाण ३०० इतके आहे. शाळा मोठ्या केल्यास खर्चात बरीच बचत होईल.

(५) जिल्हांतील शाळांत मुलांमुलींचे प्राथमिक शिक्षण एकत्र होत नाही. तथापि प्राथमिक वर्गांत ते एकत्र असल्यास त्याबद्दल तक्रार ऐकू येत नाही. शिक्षण घेणाऱ्या मुलींची संख्या वाढत असून त्याबरोबर त्या प्रीत्यर्थ होणारा खर्चहि ज्यास्त होऊ लागला आहे.

(६) युरोपियन व अँग्लो-इंडियन शाळांत जाणाऱ्या हिंदी विद्यार्थ्यांची संख्या एकसारखी वाढत आली आहे. गेल्या आठ वर्षांत ती पांच हजारांनी वाढली. मुसलमान मुलांपेक्षा मुलींमध्ये शिक्षणाचा फैलाव ज्यास्त जोराने होत आहे. पंजाबमधील प्रगति विशेष उल्लेखनीय आहे. अहवालाचे साली हरिजन विद्यार्थ्यांच्या संख्येत ६९ हजारांनी वाढ झाली.

हौरा पुलाचे टेंडर

कलकत्याजवळील हुगळी नदीवर बांधण्यांत यावयाच्या नव्या पुलासाठी टेंडरें मागविण्यांत आली होती. टेंडरें पाठविणाऱांनी आपले अदमास खालीलप्रमाणे दिले:—

मेसर्स. क्रप्स (जर्मन)—२ कोटि, ९ लक्ष रु.
मेसर्स. बर्न, ब्रथवेट अँड जेसप (हिंदुस्थानांतील)—२ कोटि, ३२ लक्ष रु.

मेसर्स क्लिंक्लंड ब्रिज अँड इंजिनिअरिंग कंपनी (ब्रिटिश)—२ कोटि, १४ लक्ष रु.

कलकत्ता पोर्ट ट्रस्टच्या पोर्ट कमिशनर्सच्या पोर्ट कमिटीने ब्रिटिश कंपनीचे टेंडर मंजूर करण्यांत यावे अशा अभिप्राय दिला आहे. अशी बातमी पसरली होती, परंतु त्यांच्यापैकी बहुमतवाल्यांनी हिंदी कंपनीचा पुरस्कार केला आहे असे समजते.

फेन्टस

कापडाच्या चार वारापेक्षा लहान आकाराच्या तुकड्यास 'फेन्ट' असे म्हणतात. ह्या तुकड्यांच्या आयातीवरील जकातीचा दर इतर कापडावरील दरापेक्षा कमी असल्याने त्या सवलतीचा गैरवाजवी फायदा जपान घेऊ लागला आहे. वाया गेलेल्या कापडाचे तुकड्यांना पुऱ्या लांबीच्या ताग्यांचा भाव येणार नाही, ह्या दृष्टीने त्यांच्यावर जबर जकात बसविण्यांत आली नव्हती, परंतु चांगल्या कापडाचे तुकडे करून ते मोठ्या प्रमाणावर निर्गत करण्याचे धोरण अंगीकारून जपानने हिंदी बाजारपेठ काबीज केली आहे. 'फेन्टस'ला जकातीबाबत मिळालेली सवलत रद्द करण्याच्या हेतूने एक बिल मध्यवर्ती कायदेमंडळांत सरकार मांडणार आहे. ह्यामुळे सध्या खुऱ्या 'फेन्टस'च्या व्यापारावर सुद्धा निर्बंध बसेल, हे उघड आहे.

शेती व सहकार

ग्रामसुधारणा मंडळ, मिरजोळें (रत्नागिरी)

वरील संस्थेच्या चतुर्वांशिक अहवालावरून तिने चालविलेल्या कामासंबंधी चांगली माहिती मिळते. संस्थेच्या पटावर आठरा सभासद असून त्यांत ब्राह्मण, भंडारी, तेली, कुणबी ह्या सर्वांचा समावेश झाला आहे. मंडळाचा मूळ उद्देश, सभासदांचे उन्नतीकरतां प्रयत्न करणे हा असला, तरी गांवातील सार्वजनिक कामेहि त्याच्या कक्षेत येतात व तीं केलीं जातात. हस्तव्यवसायांची प्रदर्शने भरविण्याचे कामीं मेहनत घेऊन तीं यशस्वी करण्यांत आलीं आहेत. विणकरांची सहकारी संस्था, रत्नागिरीस एक मोठे प्रदर्शन, कारागिरांचा माल संपविण्यासाठी स्वतंत्र भंडार, इत्यादि गोष्टींबाबत पूर्वतयारी चालू आहे. संस्थेचे कार्य उत्साहाने व चिकाटीने करण्यांत येत आहे, ह्याचे प्रतिबिंब अहवालांत दिसते. मंडळाचे अध्यक्ष श्री. ग. वि. भाटवडेकर हे आहेत.

सहकारी चळवळ व सरकारी सहाय

मध्यप्रांत व वऱ्हाड प्रांतिक सहकारी बँकेच्या नव्या इमारतीचा उद्घाटन समारंभ प्रांताचे गव्हर्नर सर हाइड गोवन ह्यांच्या हस्ते झाला. त्या प्रसंगी आपल्या भाषणांत ते म्हणाले:—

“वाईटांतून चांगले निघते, त्याप्रमाणे सध्याच्या विकट परिस्थितीमुळे सहकारी चळवळीचा दोन दृष्टींनी फायदा होईल. चळवळीच्या प्रगतीसंबंधांतील दोषांची चर्चा करण्यास लोकांना संधी मिळाली असून सरकारासहि आपले धारण निश्चित ठरवावे लागेल आहे व चळवळीवर सर्वसाधारण नजर ठेवून तिचे मार्गदर्शकत्व स्वीकारावे लागेल आहे. एका विशिष्ट कारणासाठी अनेक लोक एकत्र आले म्हणजे त्या सर्वांस मिळून त्यांच्या सामुदायिक पतीवर कर्ज मिळणे सोपे जाते. त्याचप्रमाणे एकट्या दुकट्यास प्राप्त न होणारे कित्येक फायदे मिळू शकतात. ही गोष्ट सामान्य जनतेस जोपर्यंत पटली नाही, तोपर्यंत सरकारने मार्गदर्शनाचे काम करीत रहाणे अत्यावश्यक आहे.”

मुंबई प्रांतिक सहकारी इन्स्टिट्यूट, पू. खानदेश शाखा

वरील शाखेने पंचकामिटीतील सभासदांसाठी शिक्षणचर्चा भरविले. त्याचा फायदा बऱ्याच सोसायट्यांच्या सभासदांनी व इतर लोकांनी करून घेतला. भडगांव, पाळधी, कासोदा, केकत-निभोरे, अमळनेर, नोदवड व म्हसावद येथील वर्गीत मिळून सुमारे ५०० सभासद हजर होते. प्रत्येक शिक्षणवर्गांत प्रास्तविक भाषण करण्यांत येऊन इन्स्टिट्यूटसंबंधी माहिती देण्यांत येई व मॅनेजिंग कमिटीची कर्तव्ये, वसुलीबाबत धोरण, सुसंपत्ति संवर्धक सोसायट्या व त्यांची आवश्यकता, सोसायट्यांची नियमित व अनियमित जबाबदारी, सहकारी तत्त्वावर सभासदांच्या मालाची विक्री, इत्यादि संवधाची माहिती देण्यांत येई.

माळशिरस तालुका को-ऑपरेटिव्ह सुपरवायझिंग युनिअन, माळशिरस

माळशिरस येथे ता. २९।३।३६ रोजी रविवारी दोन प्रहरी ३ वाजतां युनिअन बोर्ड मॅबर्स ट्रेनिंग क्लास व ता. ३०।३।३६ रोजी सोमवारी दुपारी १२ वाजतां दुसरी माळशिरस तालुका को-ऑपरेटिव्ह कॉन्फरन्स, श्री. वैकुंठराय एल. मेहता, मॅनेजिंग डायरेक्टर, मुंबई प्रांतिक सहकारी बँक मुंबई, यांचे अध्यक्षते-खाली भरविणचे ठरले आहे.

निवडक बाजारभाव

सरकारी कर्जरोखे

बँक रेट (२८ नोव्हेंबर १९३५ पासून)	३%
५% (१९४०-४३)	११०—८
५% करमाफ लोन (१९४५-५५)	१०९—१०
५% (१९३९-४४) लोन	१०८—८
४३% लांब मुदत (१९५५-६०)	११८—०
४% १९६०-७०	११२—५
३३% बिनमुदत	९३—३३
३३% १९४७-५०	१०५—१०
४% १९४३	११०—०

निमसरकारी रोखे

४% पोर्ट ट्रस्ट (बिगर गॅरंटी व लांब मुदत)	१०७—०
४% पोर्ट ट्रस्ट (गॅरंटी व तीन महिन्यांच्या नोटिशीने परत फेड)	१०६—०
४% मुंबई म्युनिसिपल (लांब मुदत)	१०६—८
४% मुंबई सिटी इंप्रूव्हमेंट ट्रस्ट बॉण्ड (७० वर्षे मुदत)	१०६—८
४% म्हैसूर कर्ज (१९५३-६३)	१०३—१२
४% म्हैसूर (१९५५)	१२१—८

मंडळ्यांचे भाग

बँका

बँक ऑफ इंडिया (भाग १०० चा, पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१२७—०
बँक ऑफ बडोदा (१०० पैकी ५० रु. भरले व १०% डिव्हिडंड)	१०१—८
सेंट्रल बँक ऑफ इंडिया (५० पैकी २५ रु. भरले व ६% डिव्हि.)	३२—८
इंपीरिअल बँक (५०० रु., १२% डिव्हि.)	१५३५—०
रिझर्व्ह बँक (१०० रु.)	१२९—०

रेल्वेज

दौंड-बारामती (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ५%)	१००—०
पाचोरा-जामनेर (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ६%)	९६—०
अहमदाबाद-प्रांतज (५०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९३%)	८७२—८

वीज

बॉंबे ट्रॅम्वे (ऑर्डि. भाग ५० रु. डिव्हि. १३%)	१५५—०
कराची (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२४१—४
पुणे इलेक्ट्रिक (१०० रु. चा भाग, डिव्हि. ९%)	२२३—१२
टाटा पॉवर (१,००० रु. ऑर्डि, डिव्हि. ५३%)	१५३६—४
टाटा पॉवर (१,००० रु. प्रेफरन्स, डिव्हि. ७३%)	१५६०—०

इतर

टाटा आयर्न (१५० रु. प. प्रेफरन्स डिव्हि. ६%)	१९३—१२
टाटा आयर्न (१०० रु. ड. प्रेफरन्स, २२ रु. ८ आ.)	१६५—१२
टाटा आयर्न (७५ रु. ऑर्डि.)	१४६—१२
टाटा आयर्न (३० रु. डिफर्ड)	५४०—०

‘अर्थ एव प्रधानः’ इति कौटिल्यः अर्थमूलौ धर्मकामाविति ।

महाराष्ट्राच्या आर्थिक प्रगतीचा मजबूत पाया

अर्थ

मध्यप्रांत व वऱ्हाड

हायस्कूल, मिडल
स्कूल व नॉर्मल स्कूल
ह्यांतील शिक्षकांच्या
ग्रंथालयासाठी मंजूर

मुंबई इलाखा

सरकारी व सरकार-
मान्य शाळांत व
ट्रेनिंग कॉलेजांत
घेण्यासाठी मंजूर

[व्यापार, उद्योगधंदे, शेती,
सहकार, बँकिंग इत्यादि
आर्थिक विषयांस वाहिलेले
साप्ताहिक]

संपादक : प्रो. वा. गो. काळे

सहायक : श्री. श्री. वा. काळे

महाराष्ट्रियांचीं मनं उद्योगधंदे, व्यापार, इत्यादि धनोत्पादक व्यवहारांकडे वळून त्यांस ह्या विषयांची गोडी लागवी, या दृष्टीने ‘अर्था’ची मांडणी केलेली असते. व्यापारी, शिक्षक, विद्यार्थी, सार्वजनिक कार्यकर्ते व सर्वसाधारण नागरिक ह्या सर्वांनी ‘अर्था’चें वाचन केलें असता महाराष्ट्राच्या आर्थिक उन्नतीचा मजबूत पाया तयार झाल्याखेरीज रहाणार नाही. उद्योगधंद्यांत असणाऱ्या, त्याचप्रमाणे त्यांत नव्याने पडणाऱ्या सर्वांस हें पत्र मार्गदर्शक होईल.

प्रत्येक महाराष्ट्रीय कुटुंबांत व शाळेंत अर्थ वाचला जाणें आवश्यक आहे. वार्षिक वर्गांनी फक्त चार रुपये असून टपालसर्च वेगळा नाही. मनिऑर्डर पाठवून वर्गणीदार व्हा.

व्यवस्थापक, अर्थ, अर्थ ऑफिस, पुणे ४

दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनी, लिमिटेड.

रे पेपर मिल, मुंबवा, पुणे. पदमजी पेपर मिल, मुंबई.

पूर्वी आम्हांस लागणारा सर्व कागद आम्ही आपल्या देशांतच तयार करित होतो, आणि महाराष्ट्रांतील कागदाचा धंदा सुप्रसिद्ध होता.

सध्यांच्या यांत्रिक युगांत, कागदाचे प्रकार आणि त्यांस असलेली मागणी विलक्षण वाढली असतां आम्हीं पूर्ण स्वदेशी कागदच कां वापरूं नये आणि आम्हांस सर्व स्वदेशी कागद कां पुरवतां येऊं नये!

ह्या प्रश्नांस, दि डेक्कन पेपर मिल्स कंपनीनें, अनेक प्रकारांचा व प्रतींचा कागद आपल्या कार्यक्षम कारखान्यांत तयार करून समाधानकारक उत्तर दिलें आहे.

तुम्हास कसलाहि कागद पाहिजे असो, त्यासंबंधानें खालील पत्त्यावर चौकशी करून तो कागद घ्या.

८१५-१६ भवानी पेठ, पुणे.

अहमदाबाद हाऊस, बॅलर्ड एस्टेट, मुंबई.

K. K. & Co.
Photographic Dealers
POONA.

एन. ए. अँड फ्रेन्ड्स
रिजिस्टर्ड, जनरल मर्चंट्स, अँड कमिशन एजन्ट्स.
आप्पा ब्रदरवत चौक, पुणे २.

दि मुकुंद इन्शुरन्स कंपनी लिमिटेड, पुणे शहर.

[अधिकृत भांडवल १००,००० रुपये]

प्रत्येक शेअर किं. रु. १० फक्त प्रत्येक शेअर किं. रु. १० फक्त
गरीबांपासून श्रीमंतांपर्यंत प्रत्येकाची विमा कंपनी !

शेअरविक्री जोरांत सुरू झाली.

शेअर्स स्वविणारे एजंट्स मर्यादित.

त्वरित अर्ज करा.

मॅनेजिंग एजंट्स—विष्णु मुकुंद आणि कं., पो. बॉ. नं. ४३.

२५६ सदाशिव, पेरुगेटाजवळ, पुणे शहर.

FOR
SAFETY, ECONOMY
AND
DURABILITY
Consult
V. G. & Sons
ELECTRICAL and RADIO ENGINEERS
AND
LICENSED ELECTRICAL CONTRACTORS
Laxmi Road, Ganapati Chowk, POONA.

डॉन ऑफ इंडिया विमा कं. लि., पुणे

मध्यम वर्गातील

अत्यंत उपयोगी, फायदेशीर

गृहेच्छ लोक

सहज सुलभसाध्य

भाडेकरी-घरमालक-गृहयोजना

माहितीपत्रक मागवा व विमदार व्हा.

जनरल मॅनेजर

“ दुसरें मूल्यमापन जाहीर झालें ”

स्थापनेपासूनच भागीदारांना ६ टक्के फायदा व विमदारांस वाढता नफा वांटून
जुन्या व स्थिर झालेल्या कंपन्यांस कठीण असें अपूर्व यश संपादन केलेली
पहिलीच महाराष्ट्रीय विमा कंपनी:-

कॉमनवेलथ विमा कंपनी लि., पुणे.

अध्यक्ष-श्री. न. चिं. केळकर, संचालक केसरी

हयातीतील विम्यास } दुसऱ्या मूल्यमापनांत वांटलेला } हयातीनंतर विम्यास
३७॥ रु. } दर हजारी त्रैवार्षिक नफा } ४५ रु.

जास्त माहितीकरितां भेटा अगर समक्ष लिहा.

मॅनेजिंग एजंट्स.

“ अर्थ ” ग्रन्थमाला

व्यापार, उद्योगबंधे, शेती, सह-
कार थॅकिंग इत्यादि विषयांवरील
सोपी व व्यावहारिक उपयुक्ततेची
पुस्तके.

१ बँका आणि त्यांचे व्यवहार

२ रिझर्व्ह बँक

३ व्यापारी उलाढाली

वरील प्रत्येक पुस्तक लोकाविषय
झाले आहे.

किं. १ रु. (ट. स. निराळा)

व्यवस्थापक, ' अर्थ ' ग्रन्थमाला
पुणे २.

स्वदेशी

कापड म्हणजे काय !

(१) स्वदेशी व्यवस्था (२) स्वदेशी
सून (३) स्वदेशी मजुरी.

या तीन गोष्टी लक्षांत ठेवल्याने
स्वदेशीवद्दल तुमची फसवणूक होणार
नाही.

हातरूमालापासून सर्व प्रकारचे
रेशमी, सुती व गरम कापड व टांचणी-
पासून सर्व प्रकारची स्टेशनरी वगैरे.

स्वदेशी माल मिळण्याचे
खात्रीचा पुण्यांतील एकच ठिकाण

स्वदेशी भांडार

लक्ष्मीरोड, पुणे २.

बंगाल

कोल सप्लाइंग फर्म

उत्तम दगडी कोळसा(बंगाल, सी.पी.)

आणि

कोक ह्यांचे व्यापारी

व

म्युनिसिपल, लोकलबोर्ड,

पी. डब्ल्यु. डी. (सरकारी) कॉन्ट्रॅक्टर्स

५११ बुधवार पेठ, पुणे शहर २.

तारेचा पत्ता:-व्यंकटेश. फोन नं. २७९

न. वि. वडनेरकर

जव्हेरी आणि सराफ,

राविवार पेठ, सराफ

बझार, पुणे २.

आमच्याकडे सोने, चांदी व
मोत्यांचा माल सात्रांचा मिळेल.
तसेच जुन्या जिनसा योग्य भावाने
सरेदी केल्या जातात.

शुभकार्यांत भेट देण्याकरितां
सोन्याचांदीच्या नमुनेदार व सुबक
वस्तु मिळतील.